

*Василь Вовчок
(Ужгород, Україна)*

ЕТНОМОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ЗАКАРПАТСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ

Дуже багатогранне образотворче мистецтво Закарпаття вимагає всебічного аналізу тих процесів, які формували колективне обличчя, впізнавану творчу палітру самобутніх митців. Багатошарове глибинне розуміння творчості Закарпатської школи живопису відкривається при вивченні шляхів розвитку цього епохального митецького явища.

Непроста історія краю, приналежність його до різних держав у певні історичні періоди збагатили творчий потенціал митців. Наші традиції ґрунтуються на тому, що при витоках їх були Йосиф Бокшай та Адальберт Ерделі, котрі отримали європейську мистецьку освіту. Їхні твори продуктивно перетнулися з творчими здобутками Європи. Ця європейська школа глибоко відчутна у творах митців.

Формування індивідуальної школи та її основні характеристики почали проявлятися ще в тридцятих роках минулого століття. Високий виконавський рівень митців, вимогливість до себе створили плеяду чудових різнопланових митців. Атмосферу творчості культивували ті ж старші колеги – Йосиф Бокшай і Адальберт Ерделі. Саме вони передали основні мистецькі знання своїм учням Е. Контратовичу, З. Шолтесу, А. Борецькому, Й. Мальчицькому, Ф. Манайлу, А. Кашшаю, серед яких був і Андрій Коцка та інші.

Немовби наяву бачу творчий шлях цих митців та їхні роботи. Складно проаналізувати таке масштабне явище в скутих рядках. Свої думки та спостереження хочу висловити в контексті впливу етносередовища на творчість цих митців. Адже всі вони – вихідці з глибинки, з материнським молоком отримали любов до рідного краю, знання народних традицій та своєрідне бачення навколишнього середовища.

Формуванню своєрідної манери митців сприяла настирлива робота на пленері. Починаючи з тридцятих років на Закарпатті почали проводитися групові пленери – виїзди в природу. Етномотиви з характерними елементами, побутом, вишивками, архітектурою стають неодмінними складовими в творах художників. Якщо простежити творчість учнів названих основоположних митців та наступної генерації – В. Микити, І. Ілька, Ю. Герца, Е. Кремницької, то зрозумілим стає, що етномистецтво кожного регіону мало величезний вплив на їхню творчість. Воно і є корінням здобутків на мистецькій ниві.

Як же трапилося, що закарпатське впізнаване мистецтво живописців відбулося? Я думаю, завдяки настирливій роботі художників на пленерах різних регіонів Закарпаття. На той час світ був більш органічно зв'язаний у плані побуту і традицій. Архітектура гармонійно вписувалася в природний ландшафт, а люди в своїх краях пасували до цієї архітектури. Закарпаття різноманітне за традиціями і багате на вишивки та інші предмети побуту. Колористика останнього і мала величезний вплив на творчість закарпатських художників, наснажували форму, колір і думку митців.

Зрозуміти еволюцію творчості та формування як ШКОЛИ можемо на прикладі декількох яскравих митців із цілої плеяди художників Закарпаття. Це творці, котрих я особисто знав, спілкувався з ними протягом багатьох років – Е. Контратович, Ф. Манайло, А. Коцка, Ю. Герц.

Драматичні твори Ернеста Контратовича наповнені етномотивами. В нього є і архітектура, гіперболізована для підсилення звучання задуму, елементи побуту, костюми, неповторна пластика гір. Всі ці зображення гармонійно вписуються в колористику творів.

Як писав мистецтвознавець Г. Островський: «У всі часи Е. Контратовичу було притаманне поглиблене пізнання національного характеру і своєрідності світосприйняття та історичного буття закарпатських українців, утвердження самоцінності творчої особистості та її права не на імітацію життя, а на «створення

світу», дуже серйозне і відповідальне ставлення до мистецтва і його призначення. І тому не дивно, що у середовищі молодших художників Закарпаття авторитет його залишався високим і міцним.»

Центром задуму митця завжди є народні звичаї, традиції від народження до переходу в інші світи. Автор сам зізнається у тому, що він розділяє свою творчість на два напрямки – живопис з натури, де з великою майстерністю передає буяння природи Карпат – ліси, гори, квіти і гірські потоки. Особливо вражають витонченістю цілий ряд його робіт з польовими травами. Буяння життя нестримно присутнє в цих роботах. Художник тут проявився як тонкий живописець.

Інший напрямок – це етнотрадиції краю. Роботи творилися в майстерні з характерною стилізацією. Виконані з великою любов'ю до рідних закарпатських місцин.

Назви робіт говорять за себе: «Мати з дитиною», «Свячення води на Верховині», «Весна в горах», «Жниці», «Відпочинок», «Процесія», «В'язання снопів», «Колядники на Верховині», «Молода з подругами», «Танці на Верховині», «Свято», «Маски», «Зустріч молодих», «Вбирають молоду», «Мати з дитиною у полі», «Діти на вербі», «Праця у полі», «Похорон бідняка»...

На основі цих робіт сформувалась уява багатьох поколінь наших земляків про побут та традиції краю.

А.А. Коцка... Твори цього митця просякнуті культурою та етнотрадиціями краю. Яскраві кольори вишивок: малинові, фіолетові, сині відтінки контрастують з жовтими, червоними, зеленими. Круті стріхи верховинських хаток підкреслюють висоту гір, їх навколишніх схилів. Загадковістю насичення кольорів довколишнього середовища підкреслюється витонченість народного одягу, його віковичний код, мовою якого наші предки розмовляли з нами. Вони нагадують нам про наші корені. Інтенсивністю кольору в творах А.Коцки завдячуємо народним вишивкам та нашому сонячному краю.

Уже в перших самостійних роботах А.Коцка заявив про себе, як художник своєї теми, власного світоглядного напрямку, виразного стилю. Одним із характерних мотивів є образ жінки. Він працював над цією темою із захопленням і творчою енергією. Цілий ряд портретів – картин із верховинськими дівчатами, молодицями у яскравих національних строях, веселими і радісними, інколи замисленими, знайомі поціновувачам мистецтва цього художника. Ці роботи заворожують своєю чистотою і лаконічністю. Ще один характерний мотив – гори, що захоплюють своїми відтінками, хати з високими стріхами серед весняних садів. Все за компоноване у круговороті плям кольору і ліній, що символізує нескінченність життя природи. Мотиви із життя, яскраві костюми гуцулів та верховинців збагачують наші знання про культуру і побут Закарпаття. Своєю узагальненістю та величчю роботи Андрія Коцки перегукуються з полотнами Миколи Реріха.

Ф.Ф. Манайло... Аналогії з європейськими художниками, теми, спільні для сусідніх країн, розквітли в рідному краї у яскравого митця, завдяки етномотивам, котрими насичена творчість цього талановитого майстра. Навколишній світ ми бачимо його очима. У його доробку чільне місце займають мотиви із непростого життя земляків. Інколи це узагальнені образи горян: «Гуцулка» (1939), «Дідо-бідняк» (1932), «Дідо з онуком» (1939), «Молоді» (1941), «Мати з дитиною» (1941). Більшість робіт – це оспівування краси побуту і традицій свого народу. Це такі твори: «Хлопчик з ягнятком» (1937), «Покоління бокорашів» (1969), «Доїння овець» (1940), «Весела робота» (1968), «Коляда» (1968), «Народна готика» (1940), «Тривога» (1941). Цілий ряд чудових творів створені на основі казок та легенд: «Іван Сміливий» (1941), «Сильний Іванко» (1943), «На Івана Купала» (1933), «Стара легенда» (1963). Федір Манайло створив велику колекцію робіт з інтер'єрами житла та окремими предметами побуту – таким чином зберігши для майбутніх поколінь живу пам'ять предків. Фантастичні пейзажі Карпат – не просто фіксація баченого. Це – поезія фарб! Кожен фрагмент його

творів є великою етнографічною цінністю. В картинах «Гуцульське весілля» (1942) та «Весілля» (1942) до найменших дрібниць можна роздивитися елементи побуту та традиції, силу духу та енергію життя горян. Етнографічно точні твори митця: «Виноградники» (1973), «Інтер'єр гуцульської хати» (1974), «Дідівське обійстя» (1979), «Сріберні ничельниці і золоте бердо» (1975), «У коморі» (1976) є візиткою Срібного краю.

Ю.Д. Герц... Живописець, співець Карпатського краю... Цей майстер ще недавно був серед нас, став камертоном для художників молодшого покоління, вчив творити пісню Верховини. Етномотиви отримали у цього майстра нове звучання, стали більш узагальненими і поетичними. Його творчість сконцентрована на основних подіях у житті народу: побуті, сільських буднях, радості народження нового життя, весіллях, святі Різдва, Великодні. В роботах народна архітектура наповнена людом в яскравих костюмах. Все дуже гармонійно поєднане. Звертають на себе увагу твори «Народження» (1985), «Різдвяний вечір на Верховині» (1989), «Верховино, світку ти наш» (1990), «Весільні переспіви» (1990), «Верховинське весілля» (1995), «Неділя в Студеному» (1995), «Святий вечір» (1995), «Коляди на Верховині» (1998), «Пісня Верховини» (2000). Твори художника – це дзвінка мелодія життя, пісня свого народу. Зафіксовані мотиви збережуть етнотрадиції краю, щоб вони не загубилися в сучасному глобалізованому світі. Майстер любив говорити: «Малюй так, щоб було видно, яка земля тебе народила.»

Заглиблюючись в аналіз творчості закарпатських митців, ми бачимо коріння Школи, її походження, – розуміємо, що витoki таланту знаходяться в етнокультурній регіону. Ті художник, що одночасно з майстерністю виконавця змогли втілити думки і світогляд свого народу, домоглися творчих вершин. Недарма названі вище митці отримали звання Народних художників України. Тему можна поглиблювати і наповнювати новими іменами. Ціла когорта майстрів пензля продовжувала і продовжує роботу в напрямку, який фіксує красу рідного краю та традиції народу, який його населяє.

*Михайло Белень
(Ужгород, Україна)*

ЧУЮ ГОЛОС ТАТОВОЇ ТРЕМБІТИ

Батько Олексій, – син Михайла бойка-верховинця, – виготовив десятки смерекових трембіт, чотириметрові, горловина яких діаметром сягала розміру голови чабана. Трембіта з такою горловиною була надто голосиста. Стінки трембіти (дві половини навпіл) батько робив настільки тонкими (за допомогою спеціального, овального ножа-скребла), що трембіта таких розмірів повинна була важити не більше 3-3,5 кг, інакше була би глуха та обтяжлива, щоб зіграти мелодію... Одну з трембіт(батькова робота) я викупив у с. Буковець, що на Міжгірщині, збираючи старі етнографічні речі – старожитності для загальної колекції музею. Сьогодні згадую, скільки раритетних народно-вжиткових речей гастролерами від лжекультури куплено, продано, перепродано, знищено, спалено або вивезено за межі України.

Час від часу чую голос татової трембіти, раниму спогадами задушевну мелодію яворової скрипки, переливи чарівної з клена сопілки. Гучний дзвін ковадла у кузні діда, важкі видихи міха піддувала прогнуті, поіржавілі (похосновані) старі підкови. Широкий цебер із дерев'яним горнятком, з якого всі, хто приходив підкувати коней, пили свіжу жолобкову з-під бедела воду. Згадую великі скрипучі прокурені димом, важкі, з дерев'яним засувом двері, на внутрішньому боці яких висіли різні ковальські кліщі, прадавні ножі-скребла, малі та великі металеві обручі (рафи) на голівки коліс малого (телішки) і великого возів.